

שבת, האור והאש

פרשת השבוע מתחילה בהזכרת מצוות השבת: "שִׁשַּׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָהִיהָ לָּךְ קֹדֶשׁ". רק אחד מאיסורי המלאכה מוזכר כאן במפורש: "לא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּתֵיכֶם - בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי". ואכן, גבולות השבת מסומנות בשני סמלים שבמוקדם האש: הדלקת הנרות עם כניסת השבת וההבדלה ביציאתה.

כדי שנבין סמלים אלה, מבקש אני מכם להיזכר בסיפור מהמיתולוגיה היוונית, סיפור על שני אחים, בעולם הנשלט על ידי אלים מושחתים המתאכזרים ליושבי האדמה. האחד הוא פרומתאוס, אחד מצאצאי הטיטאנים, האלים שמלכו לפני שזאוס ומרעיו, האלים האולימפיים, הורישו אותם. היות ומספר המלים שברשותי, מספר ההולך ומצטמק, לא מאפשר לי לעמוד על המיתוס כולו, אזכיר לכם רק שכנגד רצונו של זאוס, ראש וראשון לאלים, גונב פרומתאוס מהאולימפוס את האש, ומוסר אותה לבני האדם. זאוס מעניש בחומרה את הגנב. הוא "שופד" אותו לצוק, כשכל יום הופיע עיט שניקר את הכבד של פרומתאוס. הכבד שחזר את עצמו במשך הלילה, כדי שלמחרת יוכל העיט לנקר בו שוב. אחרי שנים רבות של סבל הגיע למקום הֶרְקוּלֶס הגיבור המיתולוגי, שפגע באחד מחיצוי בעיט והציל את פרומתאוס מעינויים אלה. בעקבות מעין פיוס עם זאוס, שוחרר פרומתאוס, שלמרות השחרור נידון לשאת עליו את הצוק אליו שופד. סיפור זה מעיד על האמונה לפיה, מתוך קנאה, צרות עין או כעס, שמרו אלי האולימפוס לעצמם את האש, תנאי הכרחי לכל טכנולוגיה. הקונטרסט בין סיפור גנבת האש לברכת "בורא מאורי האש" בולט לעין. הוא מאפשר לנו להבין את מהותה האנטי-פרומתאית של ההבדלה, בה אנו פותחים את שבוע המלאכה. המילה "מלאכה" מציינת את תרומתו "המלאכותית" של האדם המעצב את עולם הטבע. כדברי המקובל ר' יצחק אבן לטיף (רב פעלים, סו), האש "היא [אחת] מפליאות הטבע". היא עצמה איננה מעשה אדם. אך היא מאפשרת את המעבר בין הטבעי למלאכותי, מעבר המיוצג ב"הבדלה" שבין השבת, לבין שבוע העשייה והפעולה. הפתילות שבנר ההבדלה יוצרות אבוקה בזעיר אנפין, סמל לטכנולוגיה, ייצוג היצירה החומרית שבימי החול. דרך ברכת "בורא מאורי האש", מודה המסורת היהודית על נתינת האש, והענקת החכמה והדעת להשתמש בה. האש אינה פרי גניבה אלא ברכת א-להים החונן לאדם דעת.

המרקסיזם הזדהה עם פרומתאוס. האש שהוא הביא סימלה עבור המרקסיזם את ה"פרקסיס", העשייה המגדירה לדעתו את מהות האדם, וגם שיש בעשייה זאת התרסה נגד הא-ל וניסיון לגבור עליו. פרומתאוס ירד מהשמים עם האש. בניו המרקסיסטים, ניסו לעלות השמימה, להוריד את האל ממעמדו. עלייה השמימה, אולי בעזרת הספוטניק, או אולי בבניית מגדל בבל חדש, כשבראשו פסל פרומתאוס הקורא תגר נגד השמים. האש

שפרומתאוס הוריד ביטאה את הבטחותיה של המהפכה הטכנולוגית המודרנית. אולם גורלה של המהפכה הוכיח, אם היה צורך בכך, שלאש יש צד אחר, סטרא אחרא. האש הוא כוח בונה, אך גם כוח הורס. הצבע האדום של האש הפך פעמים רבות מדי לצבע האדום של הדם. למדנו שפרומתאוס עלול לחטוא ולהרוס. ברכת 'המבדיל' דרכה אנו מקבלים את החול, מזהירה אותנו להבדיל בין הטוב והרע שבאש, בין הריסה לבנייה.

תולדות פרומתאוס משתזרים עם תולדות אחיו, אַפִּימֶתֶאֹוס. בפקודת זאוס, בנה הֶפֵּייסְטֹוס הנפח האולימפי, את פְּנִדוֹרָה, האשה הראשונה. היא נוצרה כדי להעניש דרכה את בני האדם! זאוס שלח אותה כמתנה לאַפִּימֶתֶאֹוס, שקיבל אותה, למרות הזהרותיו של פרומתאוס לבל יקבל מתנות מזאוס. אַפִּימֶתֶאֹוס לא שמע לעצתו, ומתוך כך, בעקבות מעשה פנדורה, באו לעולם כאבים ומחלות, פגעים ואסונות. מעשיה מביאים אותנו לנרות השבת. מדהים! האנושות שנחלה נצחונות רבים במלחמת טכנולוגיה-טבע, נכשלה באופן מוחלט ביחסים הבינאישיים, כשהזוגיות והמשפחה הם התא הראשון ליחסים אלה. נרות השבת מסמלים את הניסיון לתקן יחסים אלה, להתגבר על המלכודות בפניהם עומד האדם בעולמו הפנימי והחברתי, מלכודות שגרמו מלחמות בלתי פוסקות בכל הרמות. האנושות זקוקה כאן לברכה כפולה ומכופלת. הנר והאור שבקבלת שבת מהווים סמל לברכה זאת, סמל של רוחניות ושמחה סמל למיגור חושך השנאה, הקנאה והבגידה. מעבר לאבוקת הטכנולוגיה מצויה הלהבה הקטנה של הרוחניות: "נר ה' נשמת אדם", נרות שכל בת חווה, אנטיתזה לפנדורה, מדליקה, כדי שקדושת השבת תשכון בביתה.